

Опубліковано: Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку. Матер. I Міжнар. Наук.-практ. Конф. – Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2012. – С. 35-40.

Казаков В. Л.

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

МОТИВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Постановка проблеми. Галузь туризму вже широко визнана як феномен кінця XX – початку XXI століть, що розвивається гіпершвидкими темпами. Активізації його розвитку посприяло так зване звуження геопростору, яке відбулося за рахунок зменшення часу на переміщення в ньому та зближення віддалених точок. Важливим аспектом розвитку туризму є становлення нових його видів на основі залучення альтернативних туристичних ресурсів. Відповідно до цього, в науці рано чи пізно постає потреба упорядкування уявлень про новий досліджуваний феномен. Одним з аспектів такого упорядкування є розробка класифікацій, які завершують формування системи знань про об'єктивну реальність. Вивчення феномену індустриального туризму рухається гіпершвидкими темпами, а накопичені знання примушують ставити задачу розробки його класифікацій.

Мета статті. В статті поставлена мета розглянути методологічні підходи щодо класифікацій туризму, застосування мотиваційного підходу з метою розробки осноположної класифікації індустриального туризму.

Виклад основного змісту дослідження. На сьогоднішній день в туризмі розроблено дуже багато класифікацій туризму. Вони відрізняються самими поняттями цього феномену, принципами побудови. Класифікація видів туризму слугує основою для розробки цільових і регіональних програм з використанням елементів національної культури, галузевих економічних нормативів,

диференційованих для різних регіонів країни, для різноманітного розвитку територій, захисту екосистем, ефективного стимулювання традиційних місцевих промислів, вирішення проблем підвищення життєвого рівня населення тощо. Вона дає можливість з більшою точністю визначити місце туристичної галузі серед інших галузей економіки, розрахувати внесок, який може забезпечити туризм у виробництві ВВП, більш цілеспрямовано підходити до створення ефективних систем управління туризму.

При розробці класифікацій туризму застосовуються багато підходів, за: метою, економічними ознаками, характером організації та інтенсивності обслуговування, чисельністю, тривалістю, віком туристів, засобами пересування, методом розміщення, інтенсивністю туристичних путівок, видом використання природних ресурсів, джерелами фінансування тощо. Відповідно до них, з формальним та функціональним підходами туризм обов'язково поділяють на кілька різновидів [1, 5, 6, 8].

Якщо туризм – це вмотивоване пересування людей до певної території, то потенційними територіями для індустріального туризму є регіони, в яких сформувались парагенетичні комплекси антропогенних ландшафтів. Основу таких комплексів складають промислові ландшафти (*працюючі та неробочі*) – *кар'єри, відвали, шахтні поверхневі провалля, шахтні підземні порожнини, об'єкти виробництва* (заводи, фабрики, шахтні споруди, комбінати, електростанції). Навколо них йшло формування супутніх антропогенних ландшафтів – *селитебних* (робітничі селища), *обслуговуючих* (робітничі бані, адміністративні контори), *гідротехнічних* (відвідні водні канали, греблі ставків), *транспортних* (відкотні залізниці, заводські мости, автомобільні дороги), *рекреаційних ландшафтів* (сквери і парки на території підприємств або робітничих селищ, музеї) [2, 7].

В науковій літературі відоме більш широке за індустріальний туризм поняття – це поняття «техногенний туризм» – *тимчасове переміщення людей з місця свого постійного мешкання в іншу місцевість у вільний час в цілях відвідання промислових і супутніх з ними антропогенних ландшафтів, без*

заняття оплачуваною роботою у відвідуваному місці. При цьому індустріальний (також широко вживаний термін – «промисловий») туризм виступає його підвидом, як *тимчасове переміщення людей з місця свого постійного мешкання в іншу місцевість у вільний час в цілях відвідання виключно працюючих промислових об'єктів*. Головним мотивом в індустріальному туризмі є зацікавленість туриста технологіями виробництва. Переважно, саме в такому напрямі і розвивається індустріальний (промисловий) туризм в багатьох країнах світу [2, 4, 7].

Індустріальний туризм – це новий різновид туризму, тому до його диференціації також можуть бути застосовані перераховані вище методологічні підходи. Визначальним принципом розвитку туризму є мотиваційний, де на перше місце виступає мета туристичної поїздки. По суті без цього принципу не може й розпочинатись будь-який вид туризму та туристична діяльність. Тому при розробці класифікацій видів індустріального туризму, у першу чергу, за основоположний підхід повинен бути взятий мотиваційний чинник.

Різниця у мотивах людей до участі у турах обумовлює орієнтацію індустріального туризму в багатьох напрямках. Мотиваційний принцип дозволяє нам поділити індустріальний туризм на 5 видів:

- пізнавальний;
- діловий (науковий, конгресний);
- екологічний;
- спортивний (екстремальний);
- навчальний (профорієнтаційний).

Пізнавальний індустріальний туризм. Традиційно пізнавальний туризм включає в себе поїздки з метою ознайомлення з природними та історико-культурними пам'ятками, музеями, театрами, традиціями народів у відвідуваній країні [1, 6]. В індустріальному туризмі *пізнавальний мотив* спрямований на – ознайомлення зі структурою, генезисом, історією розвитку, архітектурою промислових споруд та об'єктів (кар'єрів, відвалів, шахтних провалів, штолень, заводів, комбінатів, фабрик тощо), технологіями виробництва, знайомство зі

стародавніми промисловими об'єктами, споглядання індустриальних краєвидів, їх замальовка та художнє фотографування та ін. На основі цього мотиву вже розвивається виробничий і шахтний туризм.

Діловий індустриальний туризм. Діловий туризм охоплює подорожі зі службовими або професійними цілями без отримання доходів за місцем тимчасового перебування. До цього виду туризму ВТО відносить поїздки для участі в з'їздах, наукових конгресах і конференціях, виробничих нарадах і семінарах, ярмарках, виставках, салонах, а також для проведення переговорів і укладання контрактів, монтажу та наладки обладнання [1]. В індустриальному туризмі ділові мотиви реалізуються на сьогодні найкраще і простіше. Інтерес і запит відряджених людей не вимагає тривалої підготовки великого туру. Обходяться як правило однією екскурсією. В індустриальному туризмі ділові мотиви реалізуються найчастіше наступним чином: огляд промислових об'єктів і ландшафтів під час вузькопрофільних наукових конференцій; теж саме за будь-яких інших і навіть неродинних конференцій (наприклад філологічних, педагогічних), де учасникам дуже цікаво побачити саме індустриальну складову, як візитну картку регіону. Під час роботи спеціалізованих наукових форумів кількість ділових туристів може одночасно сягати до 100 осіб.

Екологічний індустриальний туризм. Традиційно екологічний туризм розуміється як подорожі до заповідних територій. Проте більш розширене трактування змісту поняття «екологічний туризм» передбачає врахування більшої кількості сторін цього поняття. Екологічний туризм – *тимчасове переміщення людей з місця свого постійного мешкання в іншу місцевість у вільний час в цілях відвідання заповідних та сильно антропогенно порушених ландшафтів з негативними екологічними процесами та тяжким екологічним станом території, без заняття оплачуваною роботою у відвідуваному місці* [3]. Нова трактовка поняття «екологічний туризм» – це фактично й є реалізація екологічного мотиву в індустриальному туризмі.

В індустриальному туризмі метою подорожей є відвідування екологічно напружених територій з ознайомленням і візуальним спостереженням за

різними формами і результатами (в оцінках – негативного) антропогенного впливу на природу. Образно, ці подорожі є фактично туризмом на «смітники людства». *Об'єктами екскурсій в екологічному індустріальному туризмі* виступають: промислові підприємства, старі та працюючі кар'єри і відвали, шахтні провали, підземні ландшафти шахт, магістральні та промислові канали, дренажні канали навколо промислових об'єктів, відстійники, сміттєзвалища, землі забруднені радіонуклідами, зони підтоплення і засолення земель, території «бедленду» – перетворені на яри і рівчаки орні сільськогосподарські землі, водотоки і водоймища в місцях сильного забруднення скидними водами, території навколо підприємств з сильним пилогазовим забрудненням і шумовим забрудненням тощо.

Спортивний індустріальний туризм. Традиційно передбачає виїзд для проведення спортивних заходів у тих чи інших країнах і регіонах – туристичні походи, зльоти та змагання, різні заходи масового характеру (виставки, конкурси, фестивалі тощо). Особливо великий потенціал для спортивних цілей в індустріальному туризмі мають гірничопромислові ландшафти (кар'єри, відвали, шахтні провалля) – у них є великий потенціал для проведення змагань зі скелелазіння і льодолазіння, техніки пішохідного та гірського туризму, техніки спортивного велотуризму та маунтинбайкінгу – гірського велосипеду подорожі (лазіння, велопробіг), по спелестологічним об'єктам як аналогам печер (шахти, штольні), аналогам гір (круті і скелясті схили кар'єрів і шахтних поверхневих провалів, сипкі поверхні відвалів), високим технічним спорудам.

Навчальний індустріальний туризм. Навчальний індустріальний туризм більше слід розуміти як знайомство з працюючими виробництвами для формування пізнавального інтересу у молоді до певної професії і конкретного підприємства. В такому вигляді навчальний індустріальний туризм нічим суттєво не відрізняється від промислового, як різновиду техногенного туризму, за одним лише уточненням – вікова категорія при проведенні профорієнтаційних екскурсій – це школярі, учнівська та студентська молодь.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що розробка класифікації туризму має велике наукове і практичне значення. Вона дозволяє впорядкувати знання і глибше пізнати сутність світового туристичного обміну. Зі зміною вимог, пропонованих до обсягу і якості туристських послуг, і появою нових видів і форм туристської діяльності класифікація туризму постійно знаходиться в процесі удосконалення і не може вважатися остаточною. Так, в останні роки в практиці туризму швидкими темпами розвиваються нові види туризму, такі як альтернативний класичним видам туризму – індустріальний туризм. Індустріальний туризм можна класифікувати за різними підходами, але самим визначальним є його класифікація за метою, яка є мотивом поїздки. Згідно цього підходу в індустріальному туризмі можуть розвиватись 5 видів туризму – пізнавальний, діловий, екологічний, спортивний, навчальний.

Джерела та література

1. Бабкин А. В. Специальные виды туризма. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 252 с.
2. Казакова Т. А. Зміст техногенного туризму. // “Шевченківська весна”. Матер. V Між нар. наук.-практ. конф. – К.: КНЕУ, 2007. – 177-180 с.
3. Казакова Т. А. Екологічний туризм в індустріальних регіонах // Туристична індустрія: сучасний стан та пріоритети розвитку: матер. IV Міжнар. Наук.-практ. Конф. – Вип 5. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2010. – с. 281-287.
4. Казакова Т. А. Ландшафтознавчий принцип у визначенні змісту основних понять техногенного туризму // Фізична географія та геоморфологія. – К.: ВГЛ «Обрій», 2008. – Вип. 54. – с. 76-82.
5. Квартальнов В. А. Туризм: Учень. – Москва: Финансы и статистика, 2000. – 320 с.
6. Смолій В.А., Федорченко В.К., Цибух В.І. Енциклопедичний словник-довідник з туризму. – К.: “Слово”, 2006. – 372 с.

7. Пацюк В. С. Територіальна організація індустріального туризму Криворіжжя. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. географічних наук. – Київ: КНУ, 2011. – 24 с.
8. Туристский терминологический словарь / Авт.-сост. И. В. Зорин, В. А. Квартальнов. – М.: Советский спорт, 1999.